

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 6 Sayı: 26 Volume: 6 Issue: 26

Bahar 2013 Spring 2013

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

**YOKSUL AİLE ÇOCUKLARININ OKULLAŞMA SÜRECİNE ETKİ EDEN
SOSYOLOJİK VE OKUL KAYNAKLI DEĞİŞKENLER**

**VIEWS OF FAMILIES RELATED TO SOCIOLOGICAL AND SCHOOL-BASED VARIABLES
THAT AFFECT SCHOOLING PROCESS OF CHILDREN WITH POOR FAMILIES**

Mehmet ÖZBAŞ*

Müjdat AVCI**

Öz

Yoksul aile çocuklarının okullaşma düzeylerine etki eden faktörlerin neler olduğunu, aile görüşlerine göre saptamayı hedefleyen bu araştırma, karşılaştırmalı türden betimsel bir çalışmadır. Bu araştırma, 2012-2013 Öğretim Yılı'nda, Erzincan İli Merkez İlçeye bağlı zorunlu öğretim okullarında, çocuklarının okullaşmalarında sorun olan ailelerle sürdürülmüştür. Araştırma sürecinde, araştırmacılar tarafından çok yönlü ve geniş bir bakış açısıyla geliştirilen "Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek, yoksulluk ve eğitim konusunda, geniş bir alanyazın taraması, araştırmanın inceleme alanını oluşturan sosyal çevrede 34 aile ile saha çalışması, sosyoloji ve eğitim yönetimi bilim dalı akademisyenlerinin kapsam geçerliliğine yönelik inlemeler sonucu geliştirilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik ve yapı geçerliliğinin olup olmadığının saptanması için ise 37 ailenin katıldığı ön uygulamaya gidilmiştir. Ön uygulama verilerinin istatistiksel analizleri sonucu, ölçeğin 2 faktörlü, geçerlilik ve güvenilirlik açısından yeterli koşulları karşılayan bir araç olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları yoksul aile çocuklarının okul yaşantılarını etkili olarak sürdürebilmelerinin sağlanması için düzenli kamusal ekonomik destek verilmediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, yoksul aile, zorunlu eğitim, yoksul aile çocuğu, okullaşma.

Abstract

This research that aims to determine the factors affecting schooling levels of children with poor families according to family views is a descriptive and comparative study. This research has been carried out with families whose children have had schooling problems in compulsory elementary education schools affiliated to Erzincan province Central District in 2012-2013 academic year. During the research process, there has been used "Schooling Variables Scale for Children with Poor Families" developed with a broad and multiple point-of-view. The scale has been developed as result of analysis related to content validity of sociology and educational administration department academicians and a field study with 34 families in a social environment that creates the analysis area of the research and broad literature review. In order to determine whether the scale has had reliability and content validity, there has been performed pre-implementation with participation of 37 families. As result of the pre-implementation data statistical analysis, the scale has been noticed as two-factor and meeting the sufficient conditions in terms of

* Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, E-mail: ozbas68@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-mail: mujdatavci@yahoo.com

validity and reliability. Research results have revealed that regular public economic support has not been given to provide children with poor families maintain their school experiences efficiently.

Keywords: Poverty, poor families, compulsory education, children with poor families, schooling.

Giriş

Demokratik bir ülkede, yönetimin temel kaygısı bireylerin hem kişisel hem de sosyal gelişimini artıracak uygulamaları yürürlüğe koymaktır. Yetişkin nüfusta ortalama öğrenim süresi, kişi başına düşen milli gelir miktarı, gelir dağılımında adalet, sosyal refahtan herkesin ya da her kesimin ortalama düzeyde bir pay alması gibi değişkenler sosyal kalkınmaya yön veren başlıca etmenler arasında sayılmaktadır. Söz konusu bu değişkenlerin olumsuz etkilerini doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ortaya çıkaran temel faktör, bireylerin eğitim sürecinden yeterli düzeyde yararlanamamalarıdır (Holmes-Smith, 2006; Özbaş; 2012a: 311-319; Ünal, 1996: 305-347). Ebeveynin eğitim sürecinden gereği gibi yararlanamaması çarpan etkisi yaratarak çocuklarının eğitimini olumsuz yönde etkilemekte ve bu kısır döngü kuşaklar boyu devam etmektedir. Dolayısıyla demokratik ülkeler, eğitim sistemleri aracılığıyla yurttaşlarının yaşamını olumlu yönde etkileyecek işlemleri yürürlüğe koyabilirler (Doğan, 2012a; Özbaş, 2011: 61-64; Tozlu, 2004: 131-158).

Problem Durumu

Yoksulluk, gelir düzeyinin yetersizliği ya da gelirin süreksizliğiyle ilgili bir durum olmakla birlikte sosyal çevreden soyutlanmanın da önemli bir etkenidir. Kent yaşamı içerisinde ailelerin; özellikle alt yapı hizmetleri (yol, kanalizasyon, sokakların temizlik hizmetleri vb.) başta olmak üzere, üst yapı hizmetlerinden (park, oyun alanları, sinema, tiyatro salonları, temel sağlık, eğitim vb.) de yoksun olmaları, sosyal güvencelerinin bulunmaması, eğitim durumlarının yetersizliği, süregelen bir hal almış fakirlik olgusu, ayrıca ve belki de en önemlisi demokratik bilinç eksikliği ve problemlerinin çözümsüzlüğüne yönelik beliren öğrenilmiş çaresizlik onların yoksulluklarının temel özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır (Akan, 1994; Bal, 2011: 126-129; Gün, 2010: 75-91; Peker vd., 1997: 1-9; Tatlıdil, 1989: 15-19; Türkdoğan, 1977: 147-167). Bütün bu yoksunlukların bir araya gelmesi; kuşkusuz sosyal sistemde hiyerarşik bir yapının oluşmasına dolayısıyla sosyal tabakalaşmaya yol açmaktadır. Böylesi bir süreç ise, toplumun orta ve üst tabakalarının alt tabakalarda yer alan diğer kesimleri yadsımasına ve dışlamasına zemin hazırlamaktadır. Sosyal dışlanmışlık ise bireylerin temel insan haklarından biri olan eğitim hakkından yeterince yararlanamamalarına ya da eğitim sürecinden dışlanmalarına neden olmaktadır. Eğitim hakkından hemen herkesin; özellikle de zorunlu eğitim kapsamında bulunan çağ nüfusunun tamamının; herhangi bir dışlanma deneyimi yaşamaksızın yararlandırılmasını sağlamak demokratik ülke yönetiminin temel işlevidir (Coşkun ve Tireli, 2008: 40-42; Eurostat European Commission, 2010: 33-76; Karatay, 2010: 21-53). Zorunlu eğitimin 2012-2013 öğretim yılından itibaren 12 yıl olduğu Türk eğitim sisteminde, toplumun bütün kesimlerinden öğrencilerin okullaşmasının sağlanması, başta MEB olmak üzere ilgili bütün tarafların en önemli görevlerinden biridir. Türkiye’de 1997-1998 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz ilköğretim zorunlu iken, 2012-2013 öğretim yılıyla birlikte ortaöğretim sürecinin de zorunlu eğitim kapsamına alındığı 4+4+4 şeklinde ifade edilen 12 yıllık kademeli eğitim sistemine geçilmiştir. Bu durumda ortaöğretim çağ nüfusu içinde yer alan bütün öğrencilerin okullaşmasının sağlanması MEB ile birlikte okul yönetimlerinin temel yükümlülüklerinden biri olmuştur (Resmi Gazete, 2012). Zorunlu öğrenim çağındaki bütün öğrencilerin okullarından en üst düzeyde yararlanmalarını sağlamak, eğitim yönetiminin etkililik göstergelerinden biridir. Etkili okul, çevresinde sosyal-kültürel açıdan olumlu değişimler yaratabilen okuldur. Genel olarak toplum alt, orta ve üst tabakalardan oluşmuş bir sistemdir. Bu tabakalardan; özellikle alt tabakayı oluşturan ailelerin çocuklarının demokratik

eğitim sistemlerinden gereği gibi faydalanamadıkları görülmektedir (Doğan, 2012b: 523-528; Kemerlioğlu, 1996: 106-109; Özbaş; 2013: 137-163; Ünal, 2011).

Eğitim, bireylerin yaşamını kalıcı ve etkili bir şekilde değiştirmenin en kolay aracıdır. Dolayısıyla eğitim bireylere, alt tabakalardan üst tabakalara doğru bir yükselme fırsatı yaratır. Eğitimin bu işlevine ise, kısır bir döngü içerisinde, özellikle nesiller boyu bulunduğu alt tabakalardan üst tabakalara çıkamayan bireyler ihtiyaç duymaktadır. Ancak, alt tabakalarda bulunan bireyler, çoğunlukla mevcut konumlarını kanıksamakta; demokratik bilinç yoksunluğundan da hareketle hak arama arayışına girememektedirler. Demokratik yönetim sistemleri, bireylere, eğitim aracılığıyla yaşam standartlarını yükseltme fırsatı veremedikçe işlevlerini tam anlamıyla yerine getirmiş sayılamaz. Zorunlu eğitim çağ nüfusunu oluşturan öğrencilerin; temelde ailelerinin sosyolojik özelliklerine bağlı olmakla birlikte, mevcut sosyo-ekonomik yetersizliklerinden de etkilenerek okuldan yararlanamadıkları görülmektedir (Celkan, 2004: 212; Combat Poverty Agency, 2002: 5-7; Özbaş, 2011: 60-70; Tomul, 2009: 126-137). Yoksulların eğitim haklarından hangi düzeyde yararlandıkları, eğitim sürecinde sosyal dışlanmışlık deneyimi yaşayıp yaşamadıkları, kamu eğitim yönetiminin ve okulların yoksul aile çocuklarının eğitimi konusunda ne derece etkili olduğu geniş kapsamlı alan araştırmalarıyla ortaya konulmak durumundadır. Araştırmalar, kuşkusuz, demokratik yönetim sistemlerinin etkililik derecesini betimlemeye yarayan bir araç işlevi görecektir. Bu nedenle bu araştırmada, yoksul ailelerin genel sosyolojik özellikleri ile çocuklarının okul yaşantıları kuram-uygulama sentezinde ele alınmıştır. Araştırmanın, bizzat aile özelliklerini yansıtmaları ve öğrencilerin aile değişkenlerine dayalı okul yaşantılarını içermesi için, kent yaşamına dayalı sosyal çevrelerin incelenmesine gayret edilmiştir.

Amaç

Okul yaşantılarının öğrenci ihtiyaç ve beklentileriyle eğitim gerekliliklerine uygun olup olmadığı araştırma sonuçlarına bağlı olarak belirlenmek zorundadır. Demokratik eğitim sistemlerinin temel sorunlarından biri yoksulluğun söz konusu olduğu yaşam alanlarına yeterli eğitim hizmetlerinin sunulamamasıdır. Araştırmalar ya da demokratik eğitim yönetimi, genel olarak yoksulluğu bizzat yaşayan kesimlerden doğrudan öğrenmek yerine, ön yargılara dayanan bir yaklaşımla ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Bu kaygının giderilmesini hedefleyen çalışmada, yoksul ailelerin sosyolojik değişkenleriyle çocuklarının okul yaşantıları, sosyal çevre incelemesine dayalı olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla araştırma problemi aşağıdaki gibi ifade edilmiştir:

- Yoksul aile çocuklarının okullaşma süreçlerini etkileyen sosyolojik ve okul kaynaklı değişkenlere ilişkin aile görüşleri nelerdir, görüşler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?

Yöntem

Yoksul aile çocuklarının okullaşma sürecine etki eden sosyal ve okul temelli değişkenleri aile görüşlerine dayalı olarak ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırmada, aile ortamlarında yüz-yüze görüşme yöntemiyle görüşlerine başvurulmuş aileler, anne-babanın (ebeveyn) her ikisi yani bizzat kendileridir. Bu nedenle aile kavramı, anne-baba ya da ebeveyn kavramı ile eş değer kabul edilmiştir. Araştırma sürecinde aile görüşlerinin neler olduğunun ortaya çıkarılmasında, doğrudan görüşme yöntemi kullanılmıştır. Doğrudan görüşme, araştırmacılar tarafından hazırlanan soru formunun, bütün yanıtlayıcılara aynı şekilde uygulandığı; yüz yüze iletişim fırsatı sağlayan, amaca yönelik etkili bir çalışmadır. Doğrudan görüşme sürecinde, katılımcılardan her biri evrenin doğal temsilcisi olarak kabul edilir. Doğrudan görüşmelerde, yanıtlayıcılardan her birinin verdiği karşılıklar, tepkiler, algılar ve düşünceler araştırmacılar tarafından doğal gözlenebilir olanağı verir. Araştırmacılar, görüşülen tarafların içtenliklerini, gerçek duygu ve samimiyetlerini betimleyebilme fırsatları yakalayabilir (Baş ve Akturan, 2008; Kuş, 2007; Merriam ve Turan, 2009; Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Araştırmasının biri konu diğeri inceleme olmak üzere iki tür çalışma alanı mevcuttur. Bu araştırmanın konusuna ilişkin çalışma alanını yoksul ailelerin sosyolojik değişkenleri ile çocuklarının okul yaşantılarından kaynaklanan özellikler oluşturmaktadır. Araştırmanın inceleme alanını 2012-2013 Öğretim Yılı'nda Erzincan İli Merkez İlçeye bağlı zorunlu eğitim kurumlarında öğrenim gören ve herhangi bir nedene bağlı olarak okuldan kopuş yaşayan 72 öğrencinin ailesi oluşturmaktadır. Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Araştırması'nda, yoksulluğun dayalı olduğu sosyolojik ve ekonomik etkenler bağlamında 4 temel bağımsız değişken esas alınmıştır. Bunlar, "anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, baba mesleği ve ailenin aylık gelir düzeyi" değişkenleridir.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Verilerin Toplanması

Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Araştırması'nda kullanılan araştırma ölçeği araştırmacılar tarafından, çok yönlü bir bakış açısıyla geliştirilmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmiştir. Öncelikle yoksulluk olgusuna ilişkin kapsamlı bir ulusal ve uluslar arası sosyolojik alanyazın taraması yapılmıştır. Türkiye'de yoksulluğun sosyolojik kökenlerinden hareketle yoksul aile çocuklarının okullaşma değişkenlerine etki eden yasal ve yönetsel metinler incelenmiştir. Araştırmacılar, 2009-2010 Öğretim Yılı'ndan itibaren araştırmanın sosyal çevresini oluşturan Erzincan İli Merkez İlçe'sinde sosyolojik etmenlerden dolayı çocuklarının okullaşma süreçlerinde sorunlar yaşayan ailelerle ilgili saha çalışmaları yapmışlardır. Bu bağlamda, Erzincan İli Merkez İlçesi'ne bağlı Geçit Beldesi ile Yoğurtlu Beldesi Barış ve Sancak Mahallelerinde aileler, okul yöneticileri ve muhtarlarla derinlemesine sosyo-ekonomik değişkenler üzerinde durulmuştur. Yine, Erzincan İli Merkez İlçesi'ne bağlı Taksim, Ersevenler, Yeni Ersevenler, Hocabey, Yeni mahalle, İzzetpaşa, İnönü, Kızılay ve Halitpaşa Mahallelerinde de ailelerle sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin olarak derinlemesine ikili görüşmelerde bulunulmuştur. Sözü edilen belde ve mahalleler, Erzincan İli'nde ailelerin bizzat kendi özellikleri açısından sosyo-ekonomik yetersizlikler yaşadıkları; diğer yandan temel alt yapı ve üst yapı hizmetleri açısından da sağlıklı koşulların söz konusu olduğu yerlerdir. Sosyolojik olumsuzlukların yaşandığı sosyal çevrelerin tespitinde, oldukça özenli davranılmış; Erzincan Valiliği ile İl Milli Eğitim Müdürlüğü Ar-Ge Birimi, okul yöneticileri ve muhtarlarla yoksul aile çocuklarının okullaşma süreçlerini olumsuz yönde etkileyen devamsızlık, akademik başarısızlık, okula ilgisizlik vb. nedenler konusunda görüşmeler yapılmıştır. Sosyolojik çevre incelemesini içeren saha çalışması sürecinde, çocuklarının okullaşma oranlarında sorunlar yaşanan 34 aile ile bizzat yaşadıkları sosyal çevre ve aile ortamlarında görüşülmüştür. Alanyazın taraması, yasal ve yönetsel düzenlemelerin incelenmesi, okul yöneticileri, muhtarlar ve aile görüşmeleri sonucu 36 maddeden oluşan bir taslak form geliştirilmiştir.

Araştırmacılar tarafından geliştirilen taslak formun kapsam geçerliliği açısından incelenmesi amacıyla sosyolog, eğitim yönetimi ve denetimi bilim uzmanlarının eleştiri ve değerlendirmelerine başvurulmuştur. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda, taslak formda, amaca hizmet etmediği görülen 8 madde formdan çıkarılmış; böylece formdaki madde sayısı 28'e indirilmiştir. Böylece taslak ölçek formunun kapsam geçerliliği açısından gerekli ölçütleri karşıladığı görülmüştür. Daha sonra Erzincan Valiliği'nden konuya ilişkin araştırma izni alınmıştır. Araştırmacılar tarafından 28 maddeden oluşan taslak ölçek formunun güvenilirlik durumu ile yapı geçerliliğine ilişkin özelliklerinin saptanması amacıyla 57 öğrenci ailesinin bizzat aile ortamlarında ikili görüşmeler yoluyla katıldıkları ön uygulamaya gidilmiştir. Araştırma sürecinde elde edilen ön uygulama verileri üzerinde, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. KMO istatistiği sonucu, ortaya çıkan değer .840 olduğu saptanmıştır. Ön uygulama verilerinin normallik dağılımına ilişkin özelliklerinin saptanması için ise Barlett Testi yapılmıştır. Barlett istatistiği ile "Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Araştırması" ön uygulama verilerinin çok değişkenli bir yapıya sahip normal dağılımdan geldiği ortaya çıkmıştır (Tavşancıl, 2006).

Taslak ölçek formunun tek veya çok faktörlü olup olmadığının saptanması amacıyla ise ön uygulama verileri üzerinde Temel Bileşenler Analizi ve Varimax Dik Döndürme Yöntemi uygulanmıştır. Taslak formun hazırlanmasında dikkate alınan 2 faktörde toplanmadığı görülen

7 madde formdan çıkarılmış; böylece formdaki madde sayısı 28'den 21'e indirilmiştir. Daha sonra kalan 21 madde için yapılan faktör analizi sonucu; taslak ölçeğin 2 faktörlü olduğu görülmüştür. **Tablo 1'**de de yer verildiği gibi faktörlerce açıklanan toplam varyans yaklaşık % 48 (47.69) olarak saptanmıştır.

Tablo 1: Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Ölçeği Faktör Varyansları ve Alfa Değerleri

Faktör	Açıklanan Varyans %	Alpha (α)
Yoksul Aile Sosyolojik Özellikleri	29.12	.87
Yoksul Aile Çocukları Okul Yaşantıları	18.57	.84

Kapsam ve yapı geçerliliği ile güvenilirlik düzeyi açısından amaca uygun olduğu görülen taslak ölçek formunun "Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Ölçeği" olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Ölçekte "yoksul ailelerin genel sosyolojik özellikleri boyutunda" 12, "yoksul aile çocuklarının okul yaşantıları boyutunda" ise 9 maddeye yer verilmiştir. Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Araştırması, yoksulluğun sosyolojik kökenlerini içeren alanyazın taraması, sosyal çevrenin tanınmasına yönelik 34 aile ile saha çalışması ve 72 ailenin yapılandırılmış görüşme ölçeği kullanılarak doğrudan katıldıkları 3 aşamada gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

"Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Araştırmasında" ulaşılan betimsel verilerin çözümlemesinde frekans (f) ve yüzde (%) dağılımlarına ilişkin tablo istatistiklerden faydalanılmıştır. Elde edilen verilerle ilgili ikiden fazla bağımsız değişkene ilişkin istatistiksel karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. ANOVA ile ulaşılan istatistiksel işlemlerin anlamlı olduğu durumlarda ise çoklu karşılaştırma yapılmıştır. Verilerin analizinde manidarlık değeri olarak .05 esas alınmıştır. Ölçek maddelerinde yer alan her bir soruya verilen karşılıkların ifadesinde "evet", "hayır" ve "kısmen" şeklinde 3'lü bir dereceleme sistemi kullanılmıştır. Ölçekte yararlanılan dereceleme sisteminin belirlenmesinde, taslak ölçek formunun geliştirilmesi ile ön uygulama sürecinde, ailelerin maddeleri cevaplandırırken kullandıkları "evet", "hayır" ve "kısmen" seçenekleri etkili olmuştur. Kısaca ölçeğin dereceleme sistemi ailelerce belirlenmiştir.

Bulgular ve Yorum

Araştırma bulguları ölçeğin 2 faktörüne göre, önce betimsel, daha sonra karşılaştırmalı istatistiksel analiz tekniklerinden yararlanılarak yorumlanmıştır. Hem araştırmanın konusu hem araştırmanın inceleme çevresi hem de araştırmacıların algılarına göre, yoksul ailelerde çocukların okullaşma olgusu; öncelikle aile özelliklerine dayalı bir problem olarak görülmektedir (Özbaş, 2010: 37). Bu nedenle bulguların analizine; ilk olarak ailelerin genel sosyolojik özelliklerinden başlanmıştır. **Tablo 2'de** görüldüğü gibi ailelerin tamamına yakını çocuklarının geleceği için eğitimin önemli olduğunu (Md. 1; % 98.6) ve çocuklarının eğitiminin kendilerinin öncelikli bir ihtiyacı olduğunu (Md. 3; % 95.8) düşünmektedirler. Bu bulgular, yoksul ailelerin çocuklarının eğitimini önemsemedikleri ön yargısının da reddedildiğinin bir kanıtıdır. Ancak, her 3 yoksul aileden 2'si devletin çocuklarının eğitimini önemsemediği (Md. 8; % 59.8) görüşündedir. Bu durum, tükenmişlikle birlikte umutsuzluğun da bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Araştırma verilerine göre, aileler hem gelir düzeylerinin geçimlerini sürdürebilme açısından yetersiz olduğunu (Md. 2; % 97.2) hem kendilerini yoksul kabul ettiklerini (Md. 5; % 94.4) hem de sosyal güvencelerinin olmadığını (Md. 6; % 95.8) belirtmektedir. Bütün bu olumsuz yoksulluk koşullarının yanında, okul yönetimi ve ilgili diğer yetkililerin yoksul öğrenci ailelerinin öznel yaşam şartlarını yerinde tespit noktasında ilgisiz kaldıkları (Md. 4; % 91.7) belirlenmiştir. Ayrıca aileler, çocuklarının eğitimini kesintisiz sürdürebilme açısından düzenli parasal destek alamadıklarını (Md. 7; % 90.3) da dile getirmiştir. Yukarıda sıralanan bütün bu araştırma bulguları, kamu eğitim yönetiminin, yani kamusal eğitimden sorumlu il eğitim yönetiminin yoksul aile çocuklarına, zorunlu eğitim

sürecini oluşturan ilk ve ortaöğretimde, kamusal eğitimden yeterince yararlanma fırsat ve imkânları yaratamadığını da ortaya koymaktadır. Ailelerin çocuklarının resmi devlet okullarından yararlanma durumlarını içeren oldukça yüksek oranlı yukarıdaki olumsuz algıları, kamusal eğitimin; dolayısıyla kamusal eğitim yönetiminin etkisizlik ve yetersizliğinin de göstergesi olarak yorumlanabilir. Yoksul aile çocuklarına, toplumsal getirisi en yüksek eğitim kademeleri kabul edilen ilk ve ortaöğretimde, yeterli fırsat pencereleri açılmamakta; okullaşma oranları artırılmamaktadır. Ailelerin yaklaşık % 74'ü hem alt ve üst yapı imkânlarından yoksun olmalarından hem de oldukça dar bir sosyal çevrede yaşama zorunluluklarından dolayı sosyal dışlanmışlık (Md. 9; % 73.6) hissettiklerini belirtmişlerdir. Doğrudan ve bire-bir olarak yüz-yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilen kuram-uygulama bütünselliğindeki bu araştırmanın “toplumsal dışlanmışlık duygusunu” ele alan maddesi, ailelerin yaşadıkları sosyal çevrede; sosyolojik olarak oldukça benzer bir grup içinde yaşamalarını ifade eden bir açıklamadır. Dolayısıyla araştırma çevresini oluşturan yoksul aileler, sosyo-ekonomik açıdan oldukça mikro bir topluluk içerisinde yaşamaktadırlar. Çünkü 72 aile ile yapılan derinlemesine doğrudan görüşmelerle elde edilen veriler bu algıyı kanıtlar nitelik taşımaktadır. Buna göre, yoksul ailelerden gelen çocuklar hem kamusal eğitimden hem de yerel toplumsal çevreden soyutlanmışlık problemi yaşamaktadır.

Tablo 2: Yoksul Ailelerin Genel Sosyolojik Özelliklerine İlişkin Görüşleri

Madde	Evet		Hayır		Kısmen	
	f	%	f	%	f	%
1. Eğitimin çocuğunuzun geleceği için önemli olduğunu düşünüyor musunuz?	71	98.6	1	1.4	-	-
2. Aylık gelir düzeyiniz geçiminizi sürdürebilmeniz açısından yeterli midir?	2	2.8	70	97.2	-	-
3. Çocuğunuzun eğitiminin sizin öncelikli bir ihtiyacınız olduğunu kabul ediyor musunuz?	69	95.8	3	4.2	-	-
4. Okul yönetimi ya da ilgililer ailenizin yaşam koşullarını görmek için ikametgâhınıza geldi mi?	6	8.3	66	91.7	-	-
5. Kendinizi yoksul olarak tanımlıyor musunuz?	68	94.4	4	5.6	-	-
6. Sosyal güvenceniz var mı?	3	4.2	69	95.8	-	-
7. Çocuğunuzun okul ihtiyaçlarının karşılanmasına düzenli parasal devlet desteği alıyor musunuz?	7	9.7	65	90.3	-	-
8. Devlet çocuklarınızın eğitimini önemsiyor mu?	29	40.2	40	59.8	-	-
9. Kendinizi toplumdan dışlanmış hissediyor musunuz?	53	73.6	19	26.4	-	-

Yoksul aile çocuklarının doğrudan okul yaşantılarından kaynaklanan değişkenlere ilişkin araştırma bulguları ise **Tablo 3'te** sunulmuştur. Aileler çocuklarının okullarında arkadaşları (Md. 10; % 84.7) ile öğretmenleri ve okul yöneticilerince sevildiğini (Md. 11; % 83.3); ayrıca çocuklarının okullarında bulunduğu sürenin okul dışında buldukları süreden daha yararlı olduğunu (Md. 14; % 70.8) düşünmektedir. Ancak ailelerin yaklaşık % 29'u (% 29.2) çocuklarının okul dışında bulunmalarını yararlı görmekte; bu durum ise okulun işlevsizliğinin vurgulanması açısından ilginç bir bulgu olarak yorumlanabilir. Aileler çocuklarının okulun sosyal bileşenlerince sevildiğini belirtmektedir (Md. 10; 84.7 ve Md. 11; 83.3). Ayrıca, okulu çocukları için sevgi dolu, geliştirici ve güvenli bir yer olarak da algılamaktadırlar. Bu araştırma, yoksul ailelerin çocuklarının eğitimi önemsediklerini ve okulu içinde bulunulması gereken değerli bir öğrenme çevresi olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen yoksul aile çocuklarının yine de zorunlu eğitim sürecinden kopuş yaşadıkları görülmektedir. Bu durum, yoksul aile çocuklarının okullaşma engellerinin başka değişkenlerde aranması gerektiğinin bir göstergesi olarak da yorumlanabilir. Araştırma bulguları, “il eğitim yöneticilerinin, ailelere, çocuklarının eğitiminin zorunluluğu ve çocuklarının eğitimi konusundaki yükümlülüklerini yeterince bildirmediğini” (Md.12; % 83.3); ayrıca “öğretmenler ve okul yöneticilerinin de ailelere çocuklarının eğitiminin önemi konusunda yeterince açıklama yapmadıklarını” (Md. 15; % 77.8) ortaya koymaktadır. Bu durum, hem il eğitim yönetiminin hem de okul yönetiminin yoksul aile çocuklarının okuldaki durumlarını

önlemek konusunda eşgüdümlü yönetsel süreçleri uygulamaya koyamadıklarının göstergesidir.

Tablo 3: Yoksul Ailelerin Çocuklarının Okul Yaşantılarına İlişkin Görüşleri

Madde	Evet		Hayır		Kısmen	
	f	%	f	%	f	%
10. Çocuğunuz okulda arkadaşlarınca seviliyor mu?	61	84.7	6	8.3	5	6.9
11. Çocuğunuz öğretmenleri ve okulun yöneticilerince tarafından sevilen ve saygı duyulan bir öğrenci mi?	60	83.3	12	16.7	-	-
12. İl yöneticileri, çocuğunuzun eğitiminin zorunluluğu ve yükümlülüklerinize yönelik uyarılarda bulundu mu?	12	16.7	60	83.3	-	-
13. Çocuğunuzun devamsızlık, disiplinsizlik gibi durumlarında uygulanan yasal yaptırımlar yeterli mi?	15	20.8	57	79.2	-	-
14. Çocuğunuzun okulda bulunduğu süre, okul dışında bulunduğu süreden daha yararlı mı?	51	70.8	21	29.2	-	-
15. Okul yöneticileri ve öğretmenler tarafından çocuğunuzun eğitiminin önemi ailenize yeterince açıklanabildi mi?	15	20.8	56	77.8	1	1.4

Aileler çocuklarının okuldan ya da öğrenim sürecinden ayrılmasına neden olan devamsızlık, disiplinsizlik gibi durumlarda kendilerine ve çocuklarına uygulanan yasal yaptırımların yeterli olmadığını (Md. 13; % 79.2) düşünmektedir. Bu araştırma bulgusu, eğitim ve okul yöneticileri arasındaki eşgüdümsüzlüğün öğrencilere ve ailelere yasal yaptırımların caydırıcı gücünün yeterince kavratılması konusunda da yaşandığını göstermektedir. Zorunlu eğitim, reşit olmayan bireylerin öğrenimini kapsayan bir süreçtir. Bu durumda, aile, okul ve eğitim yönetimi arasında etkili iletişim ve işbirliği olanakları kaçınılmaz bir yönetim anlayışı olarak hayata geçirilmelidir. Aileler, kademeli eğitim sürecine geçişle birlikte, ilk ve ortaokul binalarının ayrılmasının; çocuklarını şu an içinde buldukları sosyal çevreden, aileye yakın konumda bulunmaktan uzaklaştırdığını vurgulamaktadırlar. İlköğretim okul binalarının ya ilk ya da ortaokul şeklinde ayrılması; özellikle bu araştırmanın sosyal çevresini oluşturan yoksul ailelerin kız çocuklarını buldukları çevreden, daha uzak mekânlara göndermelerini engellemektedir. Bu duruma, araştırmanın sosyal çevresini oluşturan mikro topluluğun, kız çocuklarının eğitimini yeterince önemsememeleri, kadın toplumsal cinsiyetine yönelik algıdan kaynaklı geleneksel yaşam biçimini sürdürme ısrarının (erken yaşta söz kesme, nişanlılık, evlilik, cinsiyetler arası eşitsizlik vb.) ve kendi anlayışlarınca oluşturdukları sosyal değerlere aşırı bağlılığın yol açtığı ileri sürülebilir. Erkek çocuklar ise babalarının mevsimlik işçi (çobanlık) olmasından dolayı genellikle Nisan ayından Ekim sonuna kadar babalarının yanında bulunmak zorunda bırakılmaktadırlar. Böylece erkek çocuklar, bir yıllık zorunlu eğitim sürecinin (38 hafta) yaklaşık 12-14 haftasını okuldan uzakta geçirmekte; bu durum onların ekonomik istismarıyla birlikte, eğitim sürecinden kopmalarına da neden olmaktadır.

Bu araştırma sürecine katılan yoksul ailelerde **Tablo 4'te** görüldüğü gibi 55 annenin (% 76.3) okuryazar olmadığı, 2'sinin (% 2.8) okuryazar, 12'sinin (% 16.7) ilkököl ve 3'ünün (% 4.2) ise ortaokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Yoksul ailelerde, anne eğitim durumunun yetersizliği oldukça önemli bir araştırma bulgusu olarak ortaya çıkmıştır. Ailelerin görüşleri arasında anne eğitim durumu değişkenine göre, anlamlı bir istatistiksel farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu durum, genel olarak anne eğitim düzeyinin düşük olması ile yorumlanabilir. Baba eğitim durumu değişkenine göre ise öğrencilerden 40'ının babası (% 55.6) ilk, 5'inin babası (% 6.9) ortaokul mezunudur. 20'sinin babası (% 27.8) okuryazar değilken, 7'sinin babası ise (% 9.7) okuryazardır. Bu verilere göre, yoksul ailelerde baba eğitim durumunun oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ancak, yoksul ailelerde, baba eğitim düzeyinin anne eğitim düzeyinden yüksek olması, söz konusu sosyal tabakada, kadına ya da kız çocuklarına yönelik eşitsizlikçi bakış açısının bir göstergesi olarak yorumlanabilir (Özbaş, 2012c: 60-67).

Tablo 4: Yoksul Ailelerde Anne-Baba Eğitim Durumu

	Okuryazar Değil		Okuryazar		İlkokul Mez.		Ortaokul Mez.		f	%
	f	%	f	%	f	%	f	%		
Anne Eğitim Durumu	55	76.3	2	2.8	12	16.7	3	4.2		
Baba Eğitim Durumu	20	27.8	7	9.7	40	55.6	5	6.9		

Yoksul Aile Çocukları Okullaşma Değişkenleri Araştırması'na katılan öğrencilerden **Tablo 5'te** görüldüğü gibi 34'ünün babası işsiz (% 47.3), 26'sının babası mevsimlik işçi (çoban) (% 36.1), 6'sının babası serbest meslek (% 8.3), 5'inin babası işçi (% 6.9) ve yalnızca 1 öğrencinin (% 1.4) babası ise emeklidir. Yoksul ailelerde, hanenin geçimini sağlayan bireylerin çoğunlukla babalar olduğu görülmektedir. Araştırma verilerine göre, babaların da yaklaşık yarısının işsiz; üçte birinden fazlasının mevsimlik işçi statüsünde kabul edilen çobanlık mesleği ile ailelerinin geçimlerini sağladıkları belirlenmiştir. Buna göre, yoksul ailelerin neredeyse dörtte üçünde, yalnızca bir kişinin bile sürekli ve gelir getiren bir iş sahibi olmadığı bulgusu, yoksulluğun; oldukça derin bir sosyal yara olduğunun da kanıtıdır. Baba mesleği değişkenine göre, yoksul ailelerin görüşleri arasında çocuklarının okullaşmalarına etki eden nedenlere ilişkin olarak istatistiksel bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Bu bulgu, babaların çoğunun benzer mesleğe sahip olmaları ile yorumlanabilir.

Tablo 5: Yoksul Ailelerde Baba Meslek Durumu

	İşsiz		Mevsimlik İşçi		Serbest Meslek		İşçi		Emekli	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Baba Mesleği	34	47.3	26	36.1	6	8.3	5	6.9	1	1.4

Bu araştırma sürecinde, **Tablo 6'da** görüldüğü gibi yoksul ailelerde, en az çocuklu ailenin çocuk sayısı 2, en çok çocuklu ailenin çocuk sayısı ise 12'dir. Yoksul ailelerde ortalama çocuk sayısı ise 5.1'dir. Bu verilere göre, yoksul ailelerde, ebeveynle birlikte, ortalama aile büyüklüğü 7 kişiden oluşmaktadır.

Tablo 6: Yoksul Ailelerde Çocuk Sayısı

	2 Çoc.		3 Çoc.		4 Çoc.		5 Çoc.		6 Çoc.		7 Çoc.		8 Çoc.		9 Çoc.		10 Çoc.		12 ve Üzeri	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Çocuk Sayısı	11	15.3	13	18.1	15	20.8	11	15.3	13	18.1	1	1.4	1	1.4	2	2.8	1	1.4	4	5.6

Aylık gelir düzeyine göre ise yoksul ailelerden 14'ünün (% 19.4) hiçbir aylık geliri yokken, 35'inin (% 48.6) aylık geliri 0-300 TL arasındadır. Ailelerden 18'inin (% 25) aylık geliri 301-500 TL, 3'ünün (% 4.2) 501-750 TL ve yalnızca 2'sinin (% 2.8) aylık geliri ise 751-1000 TL arasındadır. Bu verilere göre, ailelerin beşte birinin hiçbir gelire sahip olmadığı, yaklaşık yarısının 300 TL'den az gelire sahip olduğu anlaşılmakta; yoksul ailelerin % 70'inin 300 TL'den daha az bir aylık gelire yaşamlarını idame ettirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu olgu, ortalama 7 kişilik bir aile büyüklüğü dikkate alındığında, ailelerin olabildiğince düşük bir yaşam standardında yaşamak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Türkiye'de 2013 yılı Ocak ayı verilerine göre, 4 kişilik bir ailenin temel gıda harcamalarının baz alındığı açlık sınırı rakamı 1003 lira iken, bu araştırma sürecine katılan yoksul ailelerin % 100'ünün bu rakamın altında bir aylık gelire sahip olduğu görülmüştür. Bununla beraber, yoksul ailelerin aylık gelir düzeyleri, yoksulluk sınırı olarak kabul edilen 3266 lira aylık gelire (TÜRK-İŞ, 2013) karşılaştırıldığında ise söz konusu ailelerin yoksulluk kavramıyla tanımlanması bile güçleşmektedir. Yoksul ailelerin, eğitim, giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, sağlık vb. yapılması zorunlu ihtiyaçlarından hiçbirini de gereği gibi karşılayamayacakları açıktır. Dolayısıyla yoksul ailelerin, zorunlu eğitim sürecinde, çocuklarının okullaşmasına katkı sağlayacak ekonomik güçten de oldukça yoksun oldukları görülmektedir.

Tartışma

Türkiye'de, kademeli eğitim sistemi olarak adlandırılan, ilk ve ortaöğretim okulları, zorunlu eğitim sürecini oluşturmaktadır (Resmi Gazete, 2012). Zorunlu eğitimden herkesin olduğu gibi yoksul ailelere mensup çocukların da gereği gibi yararlandırılması, demokratik eğitim sistemlerinin öncelikli problemlerinden biridir. Ancak bu araştırma sürecinde, yoksul aile çocuklarının zorunlu eğitimin tamamında yeterince okullaştırılmadıkları; hatta zorunlu

eğitimin ilk aşamasını oluşturan ilköğretimden bile gereği kadar yararlandıramadıkları ortaya çıkmıştır.

Bu araştırma ile yoksul ailelerde, çocukların eğitiminin önemsenmediği ve eğitimin öncelikli bir ihtiyaç olmadığı ön yargısı reddedilmektedir. Yoksul aileler, kendilerinin içinde bulunduğu ve nesiller boyu sürekli hale gelmiş her türlü olumsuz koşulun çocuklarınca da yaşanmaması için onların eğitiminin kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğunu kabul etmektedirler. Yoksul ailelerin, büyük oranda sosyal güvenceden yoksun olduğu görülmektedir. Bunun yanında içinde buldukları olumsuz yaşam koşullarının okullar ve resmi makamlarca da yerinde tespit edilmediği saptanmıştır. Ayrıca kamu eğitim yönetiminin yoksul ailelere, çocuklarının zorunlu eğitimini sürdürebilecekleri düzenli kamusal eğitim desteği sağlayamadığı da ortaya çıkmıştır. Araştırmalar da yoksul aile çocuklarının okullarından yeterli oranda yararlandıramadıklarını gösteren veriler sunmaktadır (Boğaziçi Üniversitesi, 2010: 21-26; Combat Poverty Agency, 2002: 12-13; ERG Eğitim Reformu Girişimi, 2009: 9-19; Özbaş, 2010: 39-41). Yoksul aileler, yaşadıkları sosyal çevrede hem alt hem de üst yapı hizmetleri açısından pek çok mahrumiyet yaşamaktadırlar. Ayrıca, buldukları genel sosyal çevre tarafından etiketlendiklerinden, sosyal sistemden dışlanmakta ve kendilerine özgü mikro bir sosyal çevrede yaşamak zorunda bırakılmaktadırlar.

Yoksul ailelerin çoğu çocuklarının okulun sosyal bileşenlerince sevildiğini ve okulun çocukları için sevgi ve güven dolu bir ortam olduğunu kabul etmektedirler. Ancak yoksul aile çocuklarını okul yaşantıları içerisinde sürekli tutacak, kamusal ve okula dayalı önlemlerin yeterli oranda alınmadığı görülmektedir. Yoksul ailelerden gelen öğrencilerin devamsızlık, disiplinsizlik vb. nedenlerle okuldan uzaklaşmalarında uygulanan yasal yaptırımların da caydırıcı gücünün yetersiz olduğu belirtilmektedir. Eğitimde yoksulluk olgusunu özgün nitelikleriyle ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre, yoksul ailelerde, çocukların okuldan kopuşları, ortaokul ve lisede yoğunlaşmaktadır. Kız çocuklarının okuldan kopmalarında, kamu eğitim yönetiminin duyarsızlığı ile birlikte geleneksel değerlere aşırı bağlılık; erkek çocukların okuldan kopmalarında ise ailenin onlardan ekonomik gelir elde etme ihtiyaç ve isteği rol oynamaktadır.

Yoksul ailelerde, anne-babanın eğitim düzeyleri oldukça düşüktür. Özellikle anne eğitim düzeyinin babadan daha da düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, annenin çocuğun eğitimi üzerindeki etkisi dikkate alındığında, yoksul aile çocuklarının eğitim süreçlerinden istenilir düzeyde yararlanamamalarına neden olarak gösterilebilir. Zorunlu eğitim sürecini konu edinen araştırmalar da bu duruma dikkat çeken bulgular içermektedir (Gün, 2010: 63-64; Özbaş, 2011: 68-69; Özbaş, 2012a: 314-317; Tomul, 2009: 132-135).

Sonuç ve Öneriler

Yoksul aileler, çocuklarının eğitimini önemsemekte ve onların eğitiminin kendileri için öncelikli bir ihtiyaç olduğunu kabul etmektedirler. Bu ailelere, çocuklarının zorunlu eğitimi konusunda, düzenli kamusal ekonomik destek sağlanmamaktadır. Diğer taraftan yoksul aileler, sosyal güvenceden yoksun bir yaşam sürdürmektedir. Yaşadıkları çevrede, yerel ve kamusal hizmetlerden yeterince yararlandıramamakta; genel sosyal çevreden izole edilmiş mikro sosyal çevrelerinde dışlanmışlık deneyimleri yaşamaktadırlar. Aileler, okulları çocukları için sevgi ve güven dolu bir sosyal ortam olarak görmektedir. Yoksul ailelerle çocuklarının okul yaşantılarının sürekliliğinin sağlanması konusunda, okul ve il eğitim yönetimi etkili işbirliği ve eşgüdümlü çabalar içerisinde bulunmamaktadır. Öğrencilerin okullaşmalarını engelleyen durumların ortadan kaldırılması için ailelere uygulanan yasal yaptırımların etki gücü yetersizdir. Araştırma sonuçları, kız çocuklarının okullaşmalarını engelleyen durumların; daha çok kadın cinsiyetine yönelik geleneksel baskılardan, erkek çocuklarının okullaşmasını engelleyen durumların ise ekonomik istismardan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Araştırmadan elde edilen önemli sonuçlardan biri de yoksul ailelerde, özellikle anne eğitim durumunun düşük olmasının yarattığı etkidir. İşsizliğin yaygın olduğu ailelerde, ailenin geçimi babanın sorumluluğundadır. Yoksul ailelerde eğitime dayalı istihdam görülmemektedir.

Araştırmanın ailelerin gelir durumundan ortaya çıkardığı en önemli sonuç, ailelerin açık sınırının altında yaşam sürdürdüğüdür. Araştırma sonuçları doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Yoksul nüfusun yoğun olduğu mikro sosyal çevrelerde, temel alt yapı ve üst yapı hizmetleri, insani koşullarda olmalıdır.
- Yoksul aile çocuklarının öğrenim gördükleri okullarda, ailelere çocuklarının eğitim hakları ve bu öğrencilere yönelik kamusal eğitim sorumlulukları konusunda bilinçlendirici etkinlikler düzenlenmelidir.
- Yoksul ailelerin, çocuklarının okul yaşantılarından memnuniyet durumlarını ortaya çıkaracak, aileye ve eğitim yönetimine dayalı denetim mekanizması işlevselleştirilmelidir.
- Eğitimin getiri oranlarını hesaplayan eğitim ekonomisi bilim alanının ortaya koyduğu verilere göre (Ünal, 1996), toplumsal getirisi bireysel getirisinden daha yüksek olan zorunlu öğretimde, yani okulöncesi, ilk ve ortaöğretimde, yoksul aile çocuklarına öğrenimleri süresince, yükseköğretim öğrencilerine sağlanandan daha yüksek kamusal eğitim desteği sağlanmalı ve bu destek düzenli hale getirilmelidir.
- Aile kaynaklı nedenlerle okullaşmaları engellenen çocukların, okullaşmaları için uygulanan yasal yaptırımlar, aileye çocuğunu okula gönderecek etkiye ya da çocuğun aileden alınarak devlet korumasında okullaşmasını sağlayıcı güce sahip olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akan, F. G. A. (1994). İlkokul Öğrencilerinin Başarı ve Başarısızlıklarında Aile Faktörü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Bal, H. (2011). *Kent Sosyolojisi (5. Baskı)*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri Nivo 7.0 ile Nitel Veri Analizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Boğaziçi Üniversitesi. (2010). *Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu. www.spf.boun.edu.tr Erişim Tarihi: 03.02.2013.
- Celkan, H. Y. (2004). *Toplum Yolunda*. Editör: A. Solak. Eğitim, Demokrasi ve Toplum (ss. 187-219). Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Combat Poverty Agency. (2002). Teaching in an Area of Socio-economic Disadvantage-a Case Study of an Elective Module for Third Year Student Teachers. Combat Poverty Agency Working for the Prevention and Elimination of Poverty, Dublin. http://www.cpa.ie/publications/TeachingInAnAreaOfSocioEconomicDisadvantage_2002.pdf Erişim Tarihi: 01.02.2013.
- Coşkun, S. ve Tireli, M. (2008). *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Doğan İ. (2012a). *Eğitim Sosyolojisi (2. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Doğan, İ. (2012b). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar (12. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- ERG Eğitim Reformu Girişimi. (2009). *ERG Raporları Eğitimde Eşitlik Politika Analizi ve Öneriler*. İstanbul: ERG Eğitim Reformu Girişimi Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi. www.erg.sabanciuniv.edu Erişim Tarihi: 01.02.2013.
- Eurostat European Commission. (2010). *Combating Poverty and Social Exclusion a Statistical Portrait of the European Union 2010*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Gün, S. (2010). *Yoksulluktan Sefalete Bir Göç Hikâyesi Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununun Ekonomi-politiği*. Ankara: Maki Basın Yayın.
- Holmes-Smith, P. (2006). School Socio-Economic Density and Its Effect on School Performance. SREAMS School Research Evaluation and Measurement, the New South Wales Department of Education Training, Sydney.
- Karatay, A. (2010). *İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk*. Derleyen: P. U. Semerci. Türkiye’de yoksullukta değişmeler ve sosyal hizmetlerin artan önemi. (ss. 21-55). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kemerlioğlu, E. (1996). *Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik*. İzmir: Saray Kitabevleri.
- Kuş, E. (2007). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi Nitel mi (2. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Merriam, S. B. ve Turan, S. (2009). *Nitel Araştırma Yöntemleri Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özbaş, M. (2010). “İlköğretim Okullarında Öğrenci Devamsızlığının Nedenleri”, *Eğitim ve Bilim*, 156, 32-44.
- Özbaş, M. (2011). İlköğretim Okullarının Sosyo-ekonomik Açısından Dezavantajlı Özelliklere Sahip Öğrenci Ailelerinin Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyine İlişkin Veli Algıları. EYFOR II. EĞİTİM YÖNETİMİ FORUMU 2023’e Doğru Eğitim Liderliği (ss. 60-70), EYUDER Eğitim Yöneticileri ve Uzmanları Derneği, 22 Ekim, Başkent Öğretmenevi, Ankara.
- Özbaş, M. (2012a). “Student and Parental Perceptions on Meeting the Educational Needs of the Disadvantaged Students in the Primary Schools”, *Educational Research*, 3 (3), 311-319.

- Özbaş, M. (2012b). "Students' Perceptions Related to Equality of Chance and Opportunity in Secondary Education According to School Types", *American International Journal of Contemporary Research*, 4 (2), 75-84.
- Özbaş, M. (2012c). "Kız Çocuklarının Ortaöğretimde Okullaşma Oranlarına Etki Eden Nedenlere İlişkin Algıları", *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 1 (4), 60-71.
- Özbaş, M. (2013). *Eğitim Sosyolojisi*. Editörler: M. Türkkahraman ve İ. Keskin. Zorunlu Eğitim Kurumu Olarak Okul (ss. 137-163). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Peker, M., Önen, E., Balkız, B. (1997). *Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset*. İzmir: Saray Kitabevleri.
- Resmi Gazete. (2012). 6287 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. 28261 Sayılı Resmi Gazete.
- Tatlıldil, E. (1989). *Kentleşme ve Gecekondu*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tomul, E. (2009). "İlköğretim Okullarındaki Sosyal Adalet Uygulamalarına İlişkin Yönetici Görüşleri", *Eğitim ve Bilim*, 34 (152), 126-137.
- Tozlu, N. (2004). *Toplum Yolunda*. Editör: A. Solak. Eğitim, Demokrasi ve Toplum (ss. 131-183). Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1977). *Yoksulluk Kültürü Gecekonduların Toplumsal Yapısı (2. Baskı)*. İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
- TÜRK-İŞ (2013). Aralık 2012 Açlık ve Yoksulluk Sınırı. TÜRK-İŞ Haber Bülteni. www.turkish.org.tr Erişim Tarihi 03 Şubat 2013.
- Ünal, A. Z. (2011). *Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik Olgular Kavramlar ve Kuramlar*. Ankara: Birleşik Dağıtım Kitabevi.
- Ünal, I. (1996). *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (8. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.